

EXPEDITIO

Centar za održivi prostorni razvoj
Rakite IV Lamela I, Škaljari, 85330 Kotor, **Crna Gora**
t. 032 302 520; f. 032 302 521
office@expeditio.org | www.expeditio.org

Br: P-14-20
06/03/2020

Mjesto: Kotor, Crna Gora

Opština Kotor
Stručna služba predsjednika Opštine

Poštovani/e,

Dostavljamo vam komentare na Nacrt strateškog plan razvoja opštine Kotor 2020-2024.

PROCEDURALNE ZAMJERKE

Na Sastav Konsultativne grupe za izradu Strateškog plana razvoja opštine Kotor za period 2020-2024. godine

1. Neprihvatljivo je da se kao predstavnica NVO sektora vodi osoba zaposlena u Lokalnoj samoupravi. Zakonom o lokalnoj samoupravi je jasno definisano u Članu 174 da:

Član 174

U cilju afirmisanja otvorenog i demokratskog društva, organi lokalne samouprave, organi i službe iz člana 69 ovog zakona i javne službe, saraduju sa nevladinim organizacijama.

Saradnja iz stava 1 ovog člana ostvaruje se:

- 2) konsultovanjem nevladinih organizacija o programima razvoja lokalne samouprave i nacrtima opštih akata koje donosi skupština;
- 3) omogućavanjem učešća u radu radnih grupa za pripremu normativnih akata ili izradu projekata i programa;

Iako je na javnoj raspravi rečeno da je u pitanju tehnička greška, to uvažavamo, ali svakako ostaje činjenica da nevladin sektor nema predstavnika u radnoj grupi. Ne omogućavanje učešća nevladinog sektora u ovom procesu smatramo kao nedopustivu proceduralnu grešku, posebno što na teritoriji naše opštine djeluju organizacije sa višegodišnjim iskustvom u izradi strategija, uključujući i našu organizaciju koja je imala predstavnicu u stručnom timu koji je izrađivao Nacionalnu strategiju održivog razvoja do 2030. na koju se, između ostalog, dokument poziva.

Ne usklađenost sa Pravilnikom o metodologiji za izradu strateškog plana razvoja jedinice lokalne samouprave¹ u slijedećem:

¹ Pravilnik o metodologiji za izradu strateškog plana razvoja jedinice lokalne samouprave („Službeni list Crne Gore“ broj 68/16)

EXPEDITIO

Centre for Sustainable Spatial Development
Rakite IV Lamela I, Škaljari, 85330 Kotor, **Montenegro**
phone +382 (0)32 302 520; fax + 382 (0)32 302 521
office@expeditio.org | www.expeditio.org

Na javnoj raspravi je rečeno, od strane predstavnice Ministarstva ekonomije, da **nije neophodno**, da Nacrt bude u potpunosti usklađen sa Pravilnikom, što smatramo da nije istina. U pitanju je podzakonski akt koji bliže reguliše određenu materiju i nismo sigurni da je moguće ovoliko odstupanje od tog dokumenta, jer ponovićemo, nije u pitanju priručnik ili sličan dokument, već podzakonski akt. Ukoliko se ostane pri tom stavu mi ćemo svakako pokrenuti upravni postupak da bi se provjerio naš stav. Pravilnik sasvim dobro definiše sadržaj strategije i njegovom primjenom se osigurava neophodan kvalitet dokumenta pa nam nije jasno zašto bi se pristajalo na išta manje od tog propisanog nivoa kvaliteta. Slijedi spisak neuslađenosti Nacrta i ovog Pravilnika.

2. Nacrt Strateškog plana razvoja opštine Kotor ne sadrži navedene stavke:

Prikaz Strateškog plana razvoja JLS (Poglavlje 2)

Prikaz Strateškog plana bi trebalo da bude sažetak, ne duži od 3 strane i da sadrži: i) strateške ciljeve i prioritete, sa kratkim opisom i uz finansijske pokazatelje i ii) očekivane rezultate koji bi trebalo da budu ostvareni sprovođenjem Strateškog plana razvoja.

3. U dijelu Analiza postignutih rezultata tokom sprovođenja prethodnog Strateškog plana razvoja ne postoje slijedeće informacije:

-informacija o sprovedenim projektima, uključujući broj projekata, finansijska sredstva koja su utrošena i izvore finansiranja (opštinski i državni budžet, EU fondovi, privatne investicije, ostali izvori finansiranja);

-ostvareni rezultati, promjene i uticaj na unapređenje soci-ekonomskog života u JLS;

-naučene lekcije iz prethodnog perioda sprovođenja Strateškog plana razvoja (pozitivna iskustva, problemi, izazovi i slično)

Smatramo ove podatke izuzetno važnim radi donošenja boljih odluka za buduće aktivnosti.

4. Nejasno je ako su već neki ciljevi i mjere preuzimani iz prethodnog Strateškog plana zašto nisu i ove:

Mjera 1: Povećavanje nivoa javne odgovornosti i stvaranje savremene, stručne i efikasne lokalne samouprave

Mjera 2: Razvoj elektronske lokalne uprave i stvaranje sistema visoke informatičko-tehnološke opremljenosti opštinskih javnih ustanova

Mjera 3: Razvoj izletničkog, marinskog, manifestacijskog i sportskog turizma

Mjera 4: Razvoj ruralnog turizma

Mjera 3: Korišćenje obnovljivih izvora energije i poboljšanje energetske efikasnosti

Mjera 4: Očuvanje biodiverziteta, zaštićenih područja i zaštita životne sredine

Mjera 2: Unaprjeđenje institucionalnog okvira, jačine kulturne infrastrukture i kapaciteta aktera kulturnih programa u opštini Kotor

Mjera 3: Podrška savremenom kulturnom stvaralaštvu

U Nacrtu se na str.65 navodi:

Projekti koji nijesu realizovani, a primjenjivi su na period 2020-2024 su ponovljeni u ovom Strateškom planu.

Ali kada uporedimo spisak projekata iz prethodnog Strateškog plana vidjećemo da mnogi projekti nisu preuzeti, zato je veoma važno da ova analiza šta je urađeno a šta ne, bude detaljnija da bi mogli da sagledamo jasnije zašto nisu realizovani ili zašto su odbačeni. Smatramo da je ove mjere itekako bilo neohodno zadržati i u Nacrtu nove strategije.

5. U dijelu **Razvojni ciljevi Opštine Kotor** ne prati se struktura informacija iz Pravilnika

SC1:

Pokazatelj uspješnosti (indikator):

Sredstvo provjere:

Polazna osnova:
Željena vrijednost:

6. Ciljevi nisu definisani kao SMART

Ciljevi se definišu tako da budu SMART (na engleskom znači: PAMETNI), odnosno da ispune sljedeće zahtjeve: da budu specifični (specific), mjerljivi (measurable), odgovarajući (adequate), realni (realistic) i vremenski određeni (time bounded).

Kod definisanja ciljeva, trebalo bi da se navede koja je **polazna osnova**, koja nam je željena vrijednost i čime ćemo da mjerimo da smo dostigli željenu vrijednost odnosno ostvarili cilj.

Znači, dobar primjer cilja bi trebalo predstaviti na sljedeći način:

Primjer cilja: Povećana stopa zaposlenosti mladih od 15 do 24 godine starosti u periodu od 2016. do 2019. godine za 5%

Pokazatelj uspješnosti (indikator): Stopa zaposlenosti mladih od 15 do 24 mjerena od strane MONSTATa

Sredstvo provjere: Podaci o zaposlenosti MONSTAT-a

Polazna osnova: Stopa zaposlenosti mladih od 15 do 24 godine starosti je bila 35% u 2015. godini

Željena vrijednost: Stopa zaposlenosti mladih od 15 do 24 godine starosti u 2019. godini je 40%

U nacrtu Strateškog plana praktično ni jedan cilj nije definisan na pravilan način.

7. Takođe, u Pravilniku je navedeno da:

Preporučeno je da se u okviru Strateškog plana razvoja pripreme Projektne ideje u skladu sa prioritetima, odnosno identifikovanim problemima **za godinu dana**, sa projekcijama za sljedeću godinu. Tokom sprovođenja Strateškog plana razvoja, svake godine se priprema nova lista projekata, odnosno donosi Godišnji akcioni plan za realizaciju SPR. Istovremeno, u skladu sa članom 11 stav 2 Zakona o regionalnom razvoju, JLS izvještava o tome šta je urađeno od planiranih projekata za prethodnu godinu, a šta nije i daje pojašnjenja.

što u Nacrtu nije ispoštovano već su navođeni projekti za cjelokupni period važenja Strategije.

KOMENATI NA SADRŽAJ NACRTA

Generalni i metodološki

Nacrt nikako ne ispunjava potrebne karakteristike modernog dokumenta koji bi trebalo da kreira jasnu **Viziju daljeg razvoja grada**, koji već neko vrijeme ozbiljno stagnira ako ne i propada.

8. Ciljevi su suviše uopšteno definisani i praktično bi mogli da se primijene na bilo koji grad, nemaju jasnu vezu sa problemima Kotora.
9. Jedan od osnovnih ciljeva bi morao da bude: **Očuvanje i korišćenje potencijala Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora na Listi Svjetske baštine** i u okviru tog cilja razvijati Prioritete i projekte. Naravno potrebno je ovaj cilj definisati da je SMART.
10. Ne postoji jasna veza između prepoznatih problema i ponuđenih ciljeva već Nacrt više predstavlja listu projekata bez međusobne povezanosti.
11. Ciljevi i prioriteti su potpuno pogrešno definisani manje kao željna tačka koju želimo da postignemo više kao oblast djelovanja. Kada se na to doda prost spisak projekata dobijamo listu koja ponovo ne daje odgovor na to kuda mi idemo kao grad, koji su naši pravci razvoja i kakava je vizija našeg grada u budućnosti. Nacrt Strategije više liči na

Program rada Direkcija za izgradnju nego na strateški dokument koji, na kraju krajeva, bi trebalo da bude temelj i za druge dokumente i odluke koji će se donositi.

12. Neke od **projekata je moguće grupisati** ako će se izvoditi u jednoj godini, na primjer: Izgradnja trafostanica, pa onda u aktivnostima nevesti koje su to stanice. Ovako se projekti suviše usitnjavaju i samo zagušuju sam dokument.
13. Neki od navedenih projekata su bukvalno preuzeti iz EU projektnih aplikacija bez kritičke analize, kao što su 4.1.4., 3.3.1., 2.1.3. i sl. Smatramo da neki od njih svakako ne bi uopšte trebalo da budu u prioritetima i da je njihovo prosto preuzimanje potpuno van konteksta problema i realne situacije u gradu.
14. Neki od pririteta sadrže samo 3 projekta koji su isključivo izrada planova, kao na primjer Prioritet 4.2. Očuvanje biodiverziteta, zaštićenih područja i zaštita životne sredine koji sadrže izradu 3 Plana, što je neprihvatljivo da su samo ovo isključive aktivnosti na ovu temu za ove 4 godine.
15. Nesuklađenosti nekih aktivnost kao na primjer: Kao 4.1.6. je navedena “izrada procjene uticaja masovnog turizma na zaštićeno područje u odnosu na kapacitet i ograničenja” dok se Opština bez te studije i kritičkog osvrta u jednom od Opštih ciljeva opredjeljuje upravo za takav turizam

...Prepoznatljiva turistička destinacija, sa kvalitetnom ponudom smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta, tradicionalnim gostoprimstvom, razvijenim jahting i kruzing turizmom,...

16. Neki od projekata nemaju ažurirane podatke u smislu aktivnosti koje su već sprovedene kao što je slučaj kod Izrade Menadžment plana područja Kotora.
17. Smatramo da neke od redovih aktivnosti koje Opština ima obavezu da redovno sprovodi ne zaslužuju nivo Projekta kao što je slučaj sa “4.3.1. Izrada jednogodišnjeg plana i trogodišnjeg programa unaprijeđenja energetske efikasnosti”. Mnogi od projekata ne zaslužuju da to budu već su više nivo aktivnosti. Kao što je u ovom slučaju. Projekat bi mogao da bude *Uspostavljanje redovnog monitoringa potrošnje el. energije u xx (navesti broj) objekata kojima upravlja Opština* a da ovo bude samo jedna od aktivnosti. Isti je slučaj sa Projektom 4.4.4. Studija zaštite Vrmca umesto da Projekat bude *Proglašenje Vrmca za park prirode*, gdje bi aktivnosti bile izrada Studije, promocija, upravljanje i slično.
18. Nadovezujući se na prethodnu primjedbu, primjećujemo izraziti disbalans u razradi i spisku projekata između onih koji se odnose na infrastrukturu i onih koji se odnose na društveni aspekt razvoja, što treba ispraviti.
19. Tekst Nacrta ne prati dobre prakse pisanja ovakve vrste dokumenata u smislu, citiranja svih korišćenih izvora, zatim jasnog povezivanja sa strategijama na koje se poziva dokument na početku. Na primjer, *Strategija regionalnog razvoja Crne Gore za period 2014–2020.* je ključni dokument na koji se ovaj Nacrt oslanja a nigdje se ne spominje koji su to ciljevi kojima se doprinosi, kao i da sama strategija ističe upravo ove godine, i slično.
20. Nejasna je veza između Opšteg cilja, strateških ciljeva i projekata. Na primjer dio Opšteg cilja je:

uvođenje koncepta "smart city" daće inovativnu notu gradu čineći ga jedinstvenom i konkurentnom destinacijom za posjetioce - spajajući staro i novo.

Ali kasnije se nigdje ne provlači koncept koji Kotor čini da je "smart" grad.

21. Tijelo koje se prepoznaje kao Upravljačko tijelo područja Kotora, a to je Savjet za upravljanje Prirodnim i kulturno-istorijskim područjem Kotora, nije uopšte tretiran ovim dokumentom a upravo je Opština ta koja koordinira tim tijelom.
22. Ovaj Nacrt Strategije ne ispunjava jednu važnu ulogu a to je da ponudi jasna strateška opredjeljenja, odnosno **VIZIJU razvoja**, kao što su: da li je Kotor grad kulture, kulturnog turizma ili grad masovnog turizma što kruzing turizam jeste. Na taj način bi druge sektorske strategije dobile neophodne inpute koji ne bi ostavili prostor za neke potencijalne konflikte, recimo strategije razvoja turizma i lokalnog plana biodiverziteta.
23. Smatramo da bi ovaj dokument trebalo da ima i jednu posebno izdvojenju listu Strategija koje je potrebno uraditi u narednom periodu sa spiskom inputa za njih koje će moći da povuku iz ovog dokumenta.
24. Šema razvojnih ciljeva na stranici 71. ne odgovara kasnijoj razradi.
25. Poljoprivreda je nepravedno zapostavljena u ciljevima iako je posebno obrađena u dijelu analize stanja.
26. Iako je izrada PUP Kotora u fazi nacрта, i iako je Strategija trebalo da bude dokument na osnovu koje bi trebalo da se radi PUP a ne obrnuto, svakako se ova dva dokumenta moraju uskladiti u mnogim oblastima.
27. Neke teme uopšte nisu obrađene ili su nezasluženo malo obrađene, i cijelom dokumentu nedostaje osvrt na njih, kao što su:
  - mladi i druge ranjive grupe, djeca, stari
  - energetska efikanost i obnovljivi izvori energije
  - kreativne industrije
  - pomorstvo
  - univerzitet
  - održiva mobilnost
  - održiva poljoprivreda
  - poboljšanje rada javne uprave
  - razvoj civilnog društva
  - razvoj preduzetništva i startupa
  - inovativnost
  - smanjenje odliva stanovnika
  - klimatske promjene
  - ruralni razvoj
  - regionalna saradnja
  - EU integracije i održivi razvoj
  - rodna ravnopravnost
  - otpad i reciklaža
  - cirkulara ekonomija
  - kulturni predio
  - poljoprivredni pejzaž

- medijska pismenost
- korišćenje EU fondova
- zdravi stilovi života
- poboljšati bezbjednost u gradu
- zanati
- IT sektor
- tradicionalne manifestacije
- volonterizam
- planirenje i pješečka infrastruktura
- biciklizam i rekreacija
- neformalno obrazovanje
- rekreativne zone i izletišta
- borba protiv korupcije
- transparentnost rada javne uprave
- održivi razvoj
- društvena odgovornost
- zdravstveni turizam
- medjuopštinska saradnja
- socijalna zaštita
- buka u starom gradu
- nezaposlenost
- zelena i plava ekomonija

Važno je da Strategija razvoja predstavlja cjelovit dokument koji ima osvrt i stav na ove teme, naravno, ne razmatrajući ih podjednako dobuko, ali zauzimajući stav, što on ni blizu ne čini. Ukoliko su neke od tema obrađene u nekoj sektorskoj Studiji, smatramo da bi strateški plan trebalo da predstavlja njihovu kompliaciju ili da se pozove na njih, iako su to Strategije nižeg ranga na neki način.

28. Takođe, u analizi postojećeg stanja uopšte nije obrađen civilni sektor, iako u Kotoru radi nekoliko regionalno priznatih nevladinih organizacija, nije spomenuto niti planinarsko društvo Vjeverica, Triatlon klub Kotor, niti neke od značajnih manifestacija kao što je triatlon Ocean Lava. Ne spominje se novoformirana biciklistička staza u Dobroti. Nije spomenuto ni otvaranje Centra NVO u Rakitama.
29. Nacrt ne prepoznaje teritorijalne posebnosti opštine, u smislu njihovih karakteristika, problema i potreba, na primjer područje Grbalja, zatim Perast, Risan, Stoliv, Prčanj, i sl. zaslužuju da dobiju poseban osvrt u strategiji.
30. Grbalj je neophodno prepoznati za razvoj organske poljoprivrede i ruralni turizam.
31. Smatramo da zbog velikih pritisaka na prostor i nejasnih posljedica koje će proizvesti, iz nacрта, za ovaj vremenski period treba izbaciti
  - 1.1.13 Izrada saobraćajnice Krstac-Kotor
  - 1.4.2. Realizacija projekta žičare do tvrđave San Đovani
32. "Izumiranje" tj. iseljavanje stanovnika Starog grada Kotora nije prepoznato kao značajan loš trend u životu i identitetu grada
33. SWOT analiza je loše odrađena, u njoj nisu prepoznate neke od ključnih tema (ne spominje se ugroženost Područja Kotora na UNESCO-voj Listi Svjetske baštine,

nedovoljno parkinga i sl.), niti je direktno povezana sa ciljevima i prioritetima što bi trebalo da bude.

34. U okviru Strategije posebno moraju biti tretirani lokaliteti na UNESCO-voj Listi Svjetske baštine, koji predstavljaju jednu od najznačajnijih karakteristika opštine Kotor i jedan od ključnih resursa za razvoj. Poseban fokus treba biti na Prirodnom i kulturno-istorijskom području Kotora, koje prostorno obuhvata više od jedne trećine površine opština Kotor. Takođe, Bedemi Kotora se moraju posebno tretirati, posebno što je predviđeno i osnivanje posebnog preduzeća.
35. Za priremu Nacrta nisu u dovoljnoj mjeri korišćeni već postojeći dokumenti ili oni koji su nedavno istekli, Menadžment plan Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora, Program razvoja kulture opštine Kotor, LEAP, Strategija za mlade, i slično.
36. Neki od problema prepoznatih u Analizi postojećeg stanja nemaju odgovor u kasnijem dijelu dokumenta, kako u SWOT-u tako i u ciljevima:

str 15. "Ostali vidovi turističkih smještajnih kapaciteta, poput kampova ili objekata ruralnog turizma su nedovoljno prisutni i razvijeni kao gradska turistička ponuda"

str 18. "Grad se suočava sa ozbiljnim izazovima o perspektivama daljeg oblikovanja izletničkog, marinskog i posebno kruzerskog turizma i prilagođavanja gradske, prije svega saobraćajne, infrastrukture ."

"Istovremeno, gradska privreda se, profilom svojih djelatnosti i usluga, u velikoj mjeri oslanja na prihode od izletničkog turizma što istiskuje iz Starog grada neke djelatnosti uobičajene za funkcionisanje domicilnog stanovništva. Postoje i rizici ekološkog karaktera posebno po pitanju toksičnosti izduvnih gasova."

str 21. "Imajući u vidu da je zemljište jedan od najvažnijih i najosjetljivijih prirodnih resursa i da je visokokvalitetno poljoprivredno tlo jako deficitarno na teritoriji opštine, neophodno je njegovo očuvanje za primarnu namjenu."

str 30. "Ukupna površina predškolskih ustanova u opštini Kotor iznosi 14.505 m² (zatvorenog prostora 2.480 m², a otvorenog 12.087 m²). Prema standardima koji predviđaju 7,5 m² zatvorene i 25 m² otvorene površine po djetetu, postojeći kapaciteti bi zadovoljili potrebe svega 331, odnosno 483 djece. U JPU u 2018/2019 godini upisani broj djece je 873 i prema standardu potrebna površina zatvorenog prostora iznosila bi 6547,5 m², a otvorenog 21.825 m². Manjak kapaciteta za predškolske ustanove je 4067,5 m² zatvorene i oko 9738m² otvorene površine"

str 32, "Ustanove za osnovno obrazovanje raspolažu površinom od 10.598m² zatvorenog i 35.715m² otvorenog prostora. Standard za osnovno obrazovanje je minimum 6m² zatvorene površine po učeniku, tako da bi za upisani broj učenika 2019/20 potreban zatvoreni prostor iznosio 11.910m². A prema standard od 25m² otvorenog prostora po učeniku, ustanove za osnovno obrazovanje trebalo bi da obezbijedi za 2019/20 godinu 49.625m². Manjak kapaciteta iznosi oko 1.312m² zatvorene i 13.910m² otvorene površine. Mobilijar u školama je dotrajavao, potrebno ga je obnoviti, kao i računarsku opremu. Pristup školi nebezbedan i nesiguran za učenike."

str 46. "Analizom navedenih podataka jasno se vidi da je potrebno pružiti podršku razvoju novih klubova, posebno u vodenim sportovima kao što su vaterpolo, plivanje, jedrenje i veslanje. Treba posebno uzeti u obzir da je opština Kotor svojim geografskim položajem pogodna za razvoj jedriličarstva i veslanja. Stoga bi trebalo u narednom periodu da Opština, u saradnji sa Ministarstvom sporta, pokrene aktivnosti na podsticanju i motivaciji za osnivanje novih klubova."

str 47. "Iako je registrovan samo jedan jedriličarski klub, postoji dovoljno prostora za snaženje postojećeg i, eventualno, formiranje i rad novih klubova, pa treba raditi u pravcu podrške jedrenju i klubu/klubovima."

Shodno svojim zakonskim obavezama i raspoloživim finansijskim sredstvima, Opština treba da nastavi podršku razvoju svih registrovanih klubova i samim tim sportu, sa posebnim akcentom na potrebu da se što više djece i omladine bavi sportom. S obzirom na to da su grad Kotor i teritorija cijele opštine prepoznati kao značajna svjetska turistička destinacija, sport treba da bude i vrsta turističke ponude."

str 49 "Parkiranje na cijelom zahvatu plana nije riješeno, a posebno je teška situacija u središnjem dijelu Kotora u blizini javnih zgrada i jezgra Kotora kao najatraktivnijeg dijela grada. Postojeće površine za parkiranje nijesu dovoljne."

str 55 "Poslije zatvaranja „Lovanje“, sanitarne deponije nema, već se čvrsti otpad odvozi na deponije u druge opštine."

str 56 "Dominantan oblik zagađenja potiče od komunalnih (fekalnih i atmosferskih) otpadnih voda, a najveće potencijalno industrijsko zagađenje, tj. zagađivanje mora vodenim saobraćajem, se može desiti u pojedinim zonama kao što su Industrijska zona i Luka Kotor."

NEDOVOLJNO OSLANJANJE NA DRUGE, OBAVEZUJUĆE, STRATEŠKE DOKUMENTE

Nacrt u nedovoljnoj mjeri koristi preporuke i dogovorene ciljeve koji se nalaze u dokumentima na koje se poziva. Čak se stiče utisak da uopšte nisu konsultovani iako je to navedeno u uvodu.

37. Generalno, Nacrt strategije osim deklarativnog pozivanja na **NSOR** praktično se nigdje ne vezuje za ovaj važan strateški dokument, koji je po hijerarhiji iznad i Strategije regionalnog razvoja

Ovu su neki od ciljeva koje smo izdvojili iz NSORa a na koje bi trebalo da se oslanja i naša strategija, ili makar na dio njih u slučaju da će se neki od njih naći u dijelu sektorskih strategija.

2.6.1.1 Podizati nivo stručnosti u insitucijama kulture u svim segmentima kulture i na svim nivoima (lokalni, nacionalni),

2.6.1.2 Poboljšati prostorne uslove, stanje objekata i njihova tehničko-tehnološka opremljenost,

2.6.1.5 Promovisati kulturni turizam kao jednu od najvažnijih grana turizma,

2.6.2.7 Uspostaviti moderne, savremeno opremljene mreže prostora za prezentovanje i izvođenje kulturno umjetničkog stvaralaštva kao što su bioskopi, galerije, pozornice, trgovci, i drugi potencijalni prostori,

2.6.2.12 Unaprijediti pozorišnu djelatnost kroz poboljšanje stanje objekata i njihova tehničko-tehnološka opremljenost da bi odgovarali savremenim standardima pozorišne djelatnosti, obezbeđivanje dovoljno stručnog kadra, podsticanje nezavisnih produkcija i samostalnih autorskih produkcija.

2.6.3.3 Podsticati programe urbane regeneracije putem kreativnih praksi – kreativni gradovi kroz podsticanje kreativnih industrija,

2.6.4.1 O snažiti i podsticati kulturu mladih kroz obezbeđivanje prostora za djelovanje afirmativnih i podsticajnih mjera posebno na lokalnom nivou,

2.6.4.2 Obezbijediti uslove za aktivno bavljenje žena kulturom i kreiranje sopstvenog identiteta sa ciljem poboljšanja rodne ravnopravnosti kroz kulturu,

2.6.4.3 Obezbijediti uslove za aktivno bavljenje starih kulturom i kreiranje sopstvenog identiteta,

2.6.4.4 Obezbijediti uslove da osobe s invaliditetom iskažu svoje kreativne, umjetničke i intelektualne potencijale u oblastima kulture kao i da mogu da pristupe svim kulturnim

manifestacijama,

2.7.1.6 Integrisati kulturnu baštinu kao resurs u sektorske i druge razvojne strategije,

2.7.2.4 Unaprijediti sistem zaštite i upravljanja lokalitetima koji se nalaze na UNESCO-voj listi svjetske baštine, koristeći sve benefite tog statusa,

2.7.2.8 Unaprijediti održavanje kulturnih dobara, kroz uvođenje planova i programa održavanja.

2.7.2.9 Obezbijediti očuvanje tradicionalnih tehnika i zanata,

2.7.2.10 Izraditi i sprovesti programe sanacije devastiranih kulturnih dobara i predjela.

2.7.2.11 Obezbijediti adekvatnu i savremenu prezentaciju i interpretaciju kulturne baštine, koristeći nove tehnologije,

2.7.2.12 Omogućiti dostupnost kulturne baštine svima,

2.7.2.13 Formirati sistem zaštite, korišćenja i upravljanja kulturnom baštinom koji se zasniva na participativnosti, te na uključivanju i saradnji svih aktera, iz državnog, privatnog i civilnog sektora.

2.7.3.1 Uspostaviti održivo korišćenje kulturne baštine kao potencijala za kulturni, društveni i ekonomski razvoj,

2.7.3.2 Uspostaviti održivo korišćenje kulturne baštine kroz razvijanje različitih djelatnosti, kulturnog turizma i ostalih oblika održivog turizma, poljoprivrede, zanatstva, kreativnih industrija

2.7.3.6 Podsticati preduzetništvo zasnovano na kulturnoj baštini,

2.8.1.1 Unaprijediti komunalnu i javnu infrastrukturu prije svega za upravljanje otpadnim vodama i otpadom,

2.8.1.4 Izgraditi i opremiti privredne zone, biznis inkubatore, poslovno – razvojne centre.

2.8.2.3 Razvijati ljudske resurse kroz sticanje novih vještina posebno znanja potrebnih za samostalnu preduzetničku aktivnost građana,

2.8.2.6 Podsticati razvoj klastera,

3.1.1.4 Značajno povećati izdvajanja na državnom i lokalnom nivou za očuvanje i održivo korišćenje biodiverziteta i ekosistema,

4.1.3.1 Poboljšati efikasnost korišćenja postojećih obnovljivih izvora energije,

4.1.3.4 Poboljšati energetske efikasnosti u sektoru saobraćaja kroz: promociju i uvođenje električnih, hibridnih i vozila na prirodni gas, većeg udjela biogoriva, alternativnih vidova mobilnosti (biciklistički prevoz), javnog gradskog i međugradskog saobraćaja, standarda za efikasnost vozila, eko-vožnje, preusmjeravanje kamionskog teretnog na željeznički saobraćaj, poboljšanje organizacije i efikasnosti drumskog saobraćaja u gradovima i primjenu integrisanih koncepta ("pametni" gradovi),

4.1.3.5 Poboljšati energetske efikasnosti u sektoru rezidencijalne, javne i komercijalne potrošnje kroz promociju i uvođenje: grijanja prostora i vode iz sistema daljinskog grijanja, grijanja na biomasu, toplotne pumpe i prirodnog gasa, kuvanja na prirodni i tečni gas, visokoefikasnih aparata u domaćinstvu, rasvjete i klima-uređaja, standarda i sertifikata za energetske performanse objekata, uređaja, opreme i rasvjete,

4.1.3.6 Uvoditi regulatorne i finansijsko-tržišne mehanizme za promociju obnovljivih izvora energije i štednje energije, odnosno mehanizme podrške kroz cijene/tarife za električnu i toplotnu energiju, ciljane subvencije, smanjenje poreza, ESCO preduzeća (Energy Saving Companies – preduzeća za pružanje usluga u oblasti uštede energije),

4.1.3.7 Privlačiti investiciona ulaganja u održivu energiju (proširiti infrastrukturu i nadograditi tehnologije za pružanje modernih i održivih energetske usluga za sve) iz niza izvora finansiranja, od međunarodnih fondova sa donacijama do zajmova sa relativno niskim kamatnim stopama od međunarodnih finansijskih institucija i državnih i privatnih banaka, dosledno poštujući ograničenja s aspekta zaštite životne sredine,

4.1.4.3 Povećati otpornost šuma na uticaje klimatskih promjena, požare i druge prijetnje,

4.3.1.8 Ojačati kapacitete komunalnih preduzeća koja obavljaju komunalne poslove na području svih opština, u skladu sa reformom unapređenja kvaliteta komunalnih usluga u cilju povećanja kvaliteta komunalnih usluga, ali i povećanja konkurentnosti, u oblasti vodosnabijevanja i upravljanja otpadom,

4.3.2.1 Izgraditi infrastrukturu za primarno i sekundarno sakupljanje otpada u skladu sa planom aktivnosti koji je definisan Državnim planom upravljanja otpadom što je preduslov za uspostavljanje ponovne upotrebe i reciklaže odbačenih materijala,
4.4.1 Očuvati atraktivnost obalnog područja za razvoj održivog turizma
4.4.2 Obnoviti i očuvati vrijedne ruralne prostore
6.1.4.1 Povećati namjenska izdvajanja javnog sektora za životnu sredinu (u državnom budžetu i budžetima lokalnih samouprava,
*lista nije konačna

38. U Nacrtu nema nikakvih osvrti na Odluke koje se dobijaju od UNESCO-vog Komiteta za Svjetsku baštinu a koje su veoma značajne za očuvanje Područja Kotor na Listi Svjetske baštine.
39. Dokument se načelno poziva i na Master plan za razvoj turizma, za koji pretpostavljamo da je Regionalni master plan za razvoj turizma, koji je radjen od strane kompanije DEG iz Njemačke, 2003 godine. Ako se mislilo na ovaj dokument, onda je nejasno šta je iz njega tačno preuzeto, to je potrebno naglasiti.
40. Strategija regionalnog razvoja Crne Gore je donijeta za period 2014–2020. Period se preklapa sa ovom strategijom samo u jednog godini i to je trebalo konstatovati. Ako pogledamo Strategiju regionalnog razvoja Crne Gore, ni u jednom svom dijelu se ovaj Nacrt ne oslanja na nju. Glavne smjernice koje se nalaze u Strategiji regionalnog razvoja Crne Gore i koje su se morale pratiti i u našem Nacrtu su:

Istovremeno, definisane prioritetne oblasti razvoja Crne Gore su u funkciji osnovna tri razvojna pravca: pametnog, održivog i inkluzivnog rasta
Prioritetnih oblasti iz ove strategije su: 1. Konkurentnost i inovacije, 2. Industrija, 3. Turizam i kultura, 4. Obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike – otvaranje novih radnih mjesta, povedanja broja zapošljenih i razvoj ljudskih resursa, **5. Saobracajna infrastruktura** – omogućavanje boljeg međusobnog povezivanja svih područja i regiona i njihove povezanosti sa susjednim zemljama, **6. Životna sredina** – promocija održivog razvoja zasnovanog na zaštiti prirode, minimalnog zagađenja vazduha, zaštite kvaliteta voda i efikasno upravljanje otpadom i otpadnim vodama, zaštita od buke u životnoj sredini, bezbjedno upravljanje hemikalijama i kontrola industrijskog zagađenja, **7. Energetika i 8. Poljoprivreda i ruralni razvoj.**

ZAKLJUČAK

Smatramo da je pred nama dokument **koji ne zaslužuje dalje procesiranje bez ozbiljne dorade**. Napravljeni su propusti kako sa aspekta **participativnosti**, tako i **usklađenosti** sa Pravilnikom na osnovu kojeg je rađen kao i sa Strategijama sa kojima bi trebalo da se usklađuje, zatim u tretmanu određenih tema, **metodološki**, i u stepenu sprovedenih analiza.

S obzirom da dokument zahteva ozbiljno dorađivanje, predlažemo da se tek nakon ispravljanje svih ovih nedostatak, dokument **ponovo vrati na javnu raspravu** da bi se ozbiljnije moglo o njemu diskutovati.

Vjerujemo da će i Ministarstvo ekonomije, nadležno za kontrolu izrade ovog dokumenta uočiti nedostatke i dokument vratiti na doradu.

Takođe, posebno ističemo da je jasno da ovaj Nacrt rezultat nedovoljnog poznavanje metodologije izrade ali iskustva u radu na uzradi strateških dokumenta, prije svega koordinatora što bi trebalo ispraviti i omogućiti da čitav proces vodi osoba koja ima dovoljno iskustva da vodi ovaj zahtjevan proces posebno ako se uzme u obzir trenutak u kojem se on radi kao i opšte stanje grada.

Za EXPEDITIO

Biljana Gligorić
Programska direktorka

Aleksandra Kapetanović
Izvršna direktorka

Tatjana Rajić
Programska direktorka